

Pages 17-38 in Merte Sørensen, Finn Arler and Martin Ishøy, eds., *Miljø og etik (Environment and Ethics)*. Aarhus, Denmark: NSI Press, Nordisk Sommeruniversitet, 1997.

## Værdi i naturen og værdiens natur<sup>1</sup>

*Holmes Rolston*

Jeg tilbyder at være vejleder ved en udforskning af naturens værdier. Mange før os er faret vild, så vi må danne os et overblik over den ganske verden. Det utilstrækkeligt udforskede liv er ikke værd at leve; og heller ikke livet i en mangelfuldt udforsket verden er værd at leve. Vi mister for megen værdi.

### **Værdifulde mennesker**

Lad os starte fra kortlagt land: Mennesker er i stand til at værdsætte. Descartes' *cogito* er lige så vel et ubetvivleligt *valeo*. Jeg kan ikke betvivle, at jeg værdsætter. Mennesker er i stand til at værdsætte naturen instrumentelt, til at værdsætte deres egne erfaringstilstande både for deres egen skyld og for, hvad de kan føre til. Objektive, naturlige ting og begivenheder kan muligvis bidrage til subjektiv interesse-tilfredsstillelse; f.eks. forsyner et træ os med brænde, og en solskinsdag gør det muligt at tage på udflugt.

Nogle rejsende bemærker allerede ved deres første skridt på vores rejse ind i den ikke-menneskelige natur, at vi må tage dette ubetvivlelige, værdsættende selv op til undersøgelse. Senere på turen, hvor de finder dette selv allestedsnærværende, benægter de, at der findes nogen værdi uden for vor bevidsthed. Wilhelm Windelband insisterer: 'Værdi ... findes aldrig i selve objektet som en egenskab. Den består i en relation til en værdsættende bevidsthed. ... Fjern vilje og følelse, og der gives ikke nogen sådan ting som værdi.' (Windelband 1921:

---

<sup>1</sup> Artiklen er en oversættelse af artiklen "Value in Nature and the Nature of Value" fra Attfield, R. and Belsey, A.(eds.) 1994 *Philosophy and the Natural Environment*. Cambridge: CUP. Oversættelse: Merete Sørensen.

215)<sup>2</sup>. Brian Norton konkluderer: 'Moralfilosoffer blandt miljøetikere har taget fejl, når de har søgt efter en værdi i levende ting som noget *uafhængigt* af menneskelig værdsættelse. De har derved glemt noget helt elementært vedrørende værdsættelse. Værdsættelse opstår altid fra en bevidst værdsætters synspunkt ... Alene mennesker er værdsættende agenter.'(Norton 1991:251)<sup>3</sup>.

Ved at interessere sig for en genstand opnår mennesker en evne til at værdsætte. Ud over at værdsætte naturen instrumentelt kan mennesker somme tider værdsætte naturen i sig selv. Når vi påskønner en kæmpefy, standser vores værdsættelse ved selve træet, uden videre bidragende reference. Hvad foregår der her? Når filosofiske rejssende har kastet et blik på træet, ønsker de at kaste et blik på deres sprog. 'I sig selv' eller 'iboende' (intrinsisk) betyder 'uden instrumentel reference'; men det forbliver uafgjort, om værdien er lokaliseret i træet som uafhængigt, autonomt iboende, eller om den er overført til træet ved vor ankomst. Vi kan ikke bare opfatte det som elementært, at der ikke gives sådant noget som en ikke-menneskelig værdi. Bliver den iboende værdi m.a.o. opdaget eller tilskrevet? Begejstringen findes i iagttageren; men det er det iagttagne, der værdsættes, d.v.s. udløser begejstringen.

Hvis menneskets evne til at værdsætte er kilden til værdiladede fænomener, er værdi menneskeskabt, omend ikke menneskecentreret (Callicott 1984, 1986)<sup>4</sup>. Turister i Yosesmite værdsætter ikke kæmpefyrrerne som tømmer, men som naturgivne klassikere, for deres alder, styrke, størrelse, skønhed, livskraft og majestætiske fremtoning. Denne betragtning konstituerer træernes værdi, som ikke er til stede uafhængigt af den menneskelige værdsættelse. Værdi kræver således subjektivitet for at koagulere i verden. Men den koagulerede værdi, vil det blive hævdet, er placeret objektivt på træet. En sådan værdi

---

<sup>2</sup> Windelband, W. (1921) *An Introduction to Philosophy*. London: T. Fisher Unwin.

<sup>3</sup> Norton, B.G. 1991. *Toward Unity Among Environmentalists*. New York: OUP.

<sup>4</sup> Callicott, J.B. 1984 "Non-anthropocentric value theory and environmental ethics", *American Philosophical Quarterly* 21, 299-309. Callicott, J.B. 1986 "On the intrinsic value of nonhuman species" in Norton, B.G. (ed.) *The Preservation of Species*. Princeton, NJ:PUP, 138-172.

er ikke selvfocuserende, end ikke blot menneskefocuserende, skønt den er menneskeskabt. Den er ikke centreret i det menneskelige velbefindende. At 'n er værdifuld', betyder ganske vist, at et menneske M har en interesse i n, et naturligt objekt; men det behøver ikke at betyde, at 'n tilfredsstiller Ms ønske', eftersom M må interessere sig for træer før, hvad disse er i sig selv, og ikke blot for at tilfredsstille Ms ønsker. På den anden side er der ingen værdi, før bevidstheden kommer på scenen.

Når vi besøger Grand Canyon, værdsætter vi stenlagene med deres farvebånd før, hvad de er i sig selv. Når vi besøger Kentucky, værdsætter vi Mammoth Cave med dens drypsten. En hvilken som helst interesse konstituerer værdi *ipso facto*. En ellers værdiløs ting kan således opnå iboende værdi. Som rejsende vil vi undre os over, hvad der var her før, og hvad der vil forblive efter. Det indlysende svar er, at hvilke som helst egenskaber, som træerne, kløfterne og hulerne måtte besidde, vil være der. Selv Descartes fandt sig ude af stand til at betvivle den ydre naturs eksistens, og ingen filosof, som tvivler på verdens eksistens, ville ulejlig sig med at rejse gennem den.

Hvilken beskrivelse skal vi give, når vi opfyldt af en dyb følelse på Grand Canyon erkender, at mennesker knapt nok har været der? På dette punkt må vi ønske at give værdi en drejning. At sige, at n er værdifuld, betyder, at n kan værdsættes, hvis og når menneskelige værdsættere, M'er, dukker op; men n besidder disse egenskaber uafhængigt af menneskers opdukken. Stillet over for trilobit fossiler konkluderer vi, at trilobitterne potentielt var værdifulde i sig selv. Ved denne beskrivelse er der intet aktuelt værdiejskab, som er autonomt i forhold til de værdsatte og værdifulde træer, canyons, trilobitter; værdiaspektet tilføres ved menneskets ankomst. Iboende værdi i den virkeliggjorte betydning dukker op relationelt med fremkomsten af subjektskaberen.

Trods talen om værditilskrivning kan termen 'iboende', hvis vi forsøger at tage den alvorligt, ikke referere til noget, som objektet opnår, eller til noget inden i (intra) det aktuelle træ eller den fortidige trilobit, for det menneskelige subjekt placerer ikke virkeligt noget på eller i naturgenstanden. Vi har blot en 'afstumpet betydning' af iboende (Callicott 1986:143). De betragtede *egenskaber* er der objektivt før menneskets opdukken; men værditilskrivningen er subjektiv. Genstanden udøver en kausal påvirkning af subjektet, som opløftes

af de indkommende data og oversætter disse som værdi, hvorefter genstanden, træet, fremtræder som besiddende værdi, nærmest som det fremtræder besiddende grøn farve. Men intet iboende er i virkeligheden tilføjet; alt i genstanden forbliver, som det var tidligere. På trods af sproget, ifølge hvilket mennesket er kilden til værdi, som det lokaliserer i naturgenstanden, lokaliseres der ingen værdi i det hele taget.

Termen *iboende (intrinsic)* er vildledende, selv i den afstumpede version. Dens mening kan bedre specificeres med termen *udefrakommende (extrinsic)*, hvor *ex* hentyder til den ydre, menneskeskabte antænding af værdiaspektet, som ikke er *i*, iboende de ikke-sansende organismer, omend værdien, når den engang er frembragt, tilsyneladende overføres til organismen. I M-n-mødet overføres værdien fra M til n, og det er virkelig en udefrakommende (extrinsisk) værdi for n, eftersom den kommer til n fra M. Tilsvarende er det en extrinsisk værdi for M, eftersom den overføres fra M til n. Hverken M eller n, isoleret betragtet, besidder en sådan værdi.

Vi mennesker bærer den lampe, som oplyser værdi, omend vi har brug for det brændstof, som naturen kan forsyne os med. Aktuell værdi er en begivenhed i vores bevidsthed, skønt naturting, medens de endnu befinder sig i værdimæssigt mørke, besidder potentielt intrinsisk værdi. Mennesket er tingenes målestok, sagde Protagoras. Mennesker er udmålerne, tingenes værditilskrivere, selv når vi måler, hvad tingene er i sig selv.

### Værdifulde dyr

En moderflagermus, et pattedyr som vi, kan ved hjælp af sonar finde vej ud af Bracken Cave i Texas i fuldstændigt mørke, fange 500-1000 insekter i timen på vingerne og vende tilbage og finde og fodre sine unger. Dette tyder på en værdsættende flagermus; hun værdsætter insekterne og ungerne. Så det forekommer absurd at sige, at der ikke er nogle værdsættere, før mennesket ankommer. Dyr gør ikke mennesker til alle tings målestok. Der findes ingen bedre dokumentation for ikke-menneskelige værdier og værditilskrivere end spontant vildtlevende dyr, født frie på egne vilkår. Dyr jager og huler, finder læ og ly, udvælger deres mager og bosteder, plejer deres unger, flygter fra trusler, bliver sultne, tørstige, varme, trætte, ophidsede, søvnige. De bliver sårede og slikker deres sår. Her er vi helt overbeviste om, at

værdi ikke er menneskeskabt, for ikke at sige menneskecentreret.

Disse vilde dyr forsvarer deres egne liv, fordi de har deres eget gode. Der er nogen bag deres pels og fjer. Vores blik mødes af et dyr, som selv har et vedkommende blik. Her er der værdi lige foran vore øjne, lige bag disse øjne. Dyr er i stand til at værdsætte (*are valuable*), i stand til at værdisætte ting i deres verden. Men vi må fortsat ønske at sige, at værdi alene findes, hvor et subjekt har et interesseobjekt. David Prall skriver: 'Objektets værdi består i at blive holdt af eller ikke holdt af. ... En form for subjekt er altid påkrævet, for at værdi i det hele taget kan forekomme.' (Prall 1921:227).<sup>5</sup> Så i det mindste også højere dyr kan værdsætte, fordi de er erfarende subjekter og kan fatte interesse i ting.

Værdsætter dyr noget i sig selv? Vi tror måske ikke, at dyr besidder en sådan evne, som tidligere er beskrevet i forhold til mennesker, til at tilskrive noget værdi i sig selv. For det meste søger de deres egne basale behov, føde og ly og drager omsorg for deres unger. Men hvorfor så ikke sige, at et dyr værdsætter sit eget liv for, hvad det er i sig selv, uden yderligere reference? Ellers har vi en dyreverden, fyldt med instrumentelle værdier og tømt for iboende værdier, idet alt værdsætter de ressourcer, det behøver, og intet værdsætter sig selv. Dette er ikke plausibelt. Dyr opretholder en værdsat selvidentitet, medens de gebærder sig gennem verden. At værdsætte er en central del af dyrs liv.

### **Værdifulde organismer**

Udendørs er det vanskeligt at undgå synet af planter; men det er vanskeligt for filosoffer at 'se' planter filosofisk. Kun få er botanikere. Tilsvarende er det nemt at overse insekterne. Endnu færre filosoffer er entomologer.

En plante er ikke et subjekt, men heller ikke en livløs genstand som en sten. Planter, levende, som de er, er botaniske, men ikke zoologiske entiteter, d.v.s., at de ikke er højt integrerede organismer med central, nervemæssig kontrol, men modulære organismer med dannelsesvæv, som igen og igen og ubegrænset kan producere nye, vegetative moduler, d.v.s. stængler, stammer og blade, når der er

---

<sup>5</sup> Prall, D. 1921 *A Study in the Theory of Value*. Berkeley, CA:UCP.

rum og ressourcer til stede, såvel som nye reproduktive moduler, d.v.s. frugt og sæd.

Planter frembringer sig selv; de reparerer sår; de flytter vand, næringsstoffer og kulforbindelser skabt under fotosyntesen fra celle til celle; de oplagrer sukker; de laver forskellige giftstoffer og regulerer deres giftindhold i forsvaret mod planteædere; de laver nektar og udsender duftstoffer for at påvirke adfærden hos pollenædende insekter samt andre planters respons; de udsender lammende stoffer for at undertrykke indtrængere; de danner torne, fanger insekter. De kan tilbagevise genetisk uforenelige podninger.

En plante er, som enhver anden organisme, hvadenten den er udstyret med sanser eller ikke, et spontant, selvopretholdende system, som reproducerer sig selv, idet den udfører sit program og baner sig vej gennem verden, og idet den checker sin kurs ved hjælp af en tilbagemeldende evne til at måle succes. Somme tider opererer andet end fysiske årsager, selv ved ikke-sansende organismer, idet *information* kan styre (superintend) årsagerne; uden information ville organismen bryde sammen til en sandbunke. Informationen bruges til at bevare plantens identitet.

Hele dette læs er trukket af DNAet, essentielt et *lingvistisk* molekyle. Det genetiske grundlag er virkelig et *propositionelt* grundlag — for nu at vælge en provokerende term — som genkalder, hvorledes det latinske *propositum* er en påstand, en opgave, en plan, et forslag, et projekt, såvel som et erkendelsesmæssigt udsagn. Disse molekyler sættes for at drive bevægelsen fra genotypiske potentialer til et fænotypisk udtryk. Når chancen viser sig, søger disse molekyler organiske selvudtryk. En organisme, til forskel fra en ubevægelig sten, hævder miljøet som kilde og afløb, hvorfra den kan henholdsvis hente og udskille energi og materialer. Den udnytter miljøet til sit eget bedste.

I erkendelsen af, at det genetiske udstyr er *normativt*, idet det sondrer mellem, hvad der er, og hvad der bør være, kommer vi til værdifeltet. Organismen er et axiologisk system omend ikke et moralsk system. Således vokser træet, reproducerer sig selv, reparerer sine sår og kæmper mod døden. Den fysiske tilstand, som en organisme forsvares, er en værdsat tilstand. Et liv forsvares for, hvad det er i sig selv, ganske enkelt. Enhver organisme har et gode af sin slags; den forsvares sin egen slags som *en god slags*. I denne betydning kan genetomet ses som et sæt bevaringsmolekyler.

Betyder det ikke, at planten er værdifuld (*value-able*) i og for sig selv? Hvis ikke må vi spørge, som et åbent spørgsmål: Planten har altså sit eget gode; men er der noget af værdi for den?<sup>6</sup> Skønt planter har deres eget gode, er det muligt, at de ikke er stand til at værdsætte, eftersom de ikke kan føle noget. Intet betyder noget for en plante. Således er der ifølge Peter Singer intet at tage i betragtning (Singer 1976:154)<sup>7</sup>. Der gives plantegoder, men ingen planteværdi. Der er ingen værdsætter, som vurderer noget. Planter kan gøre ting, som interesserer os; men planter er ikke interesserede i, hvad de gør. De har ingen valgmuligheder. De har blot funktionelle goder.

Men omend tingene ikke betyder noget for planterne, influerer de på dem. Vi spørger ved en hængende plante: Hvad er der i vejen med den plante? Hvis den mangler solskin og næring fra jorden, og hvis vi tilvejebringer disse, siger vi: Træet nyder godt af solskinnet og næringen fra jorden. Men 'nyde godt af' er overalt, hvor vi ellers møder det, en værditerm. Kan vi stille som et åbent spørgsmål: Træet nyder godt af solen og næringen fra jorden; men er disse værdifulde for det? Dette forekommer næppe kohærent. "Træet blev såret, da elgen gned overfladen af sit gevir af på det, og garvesyren, som skal dræbe invaderende bakterier, flød ud. Men er dette værdifuldt for træet? Botanikere siger, at træet kan irriteres i biologisk betydning.

Eller hvis træer ikke kan blive irriterede, mener du utvivlsomt, at bier kan, omend du ikke ved, om du skal opfatte bierne som værdsættende subjekter. Objektivt betragtet er det vanskeligt at fjerne ideen om værdi fra den naturlige selektion. Biologer taler regelmæssigt om 'overlevelsesværdien' af planteaktiviteter; torne har overlevelsesværdi. Bier stikker og udfører deres vuggende dans. Disse overlevelsestræk, skønt udstukket af den naturlige selektion, er medfødte i organismen, d.v.s. lagret i dens gener og udtrykt i strukturen og adfærden.

Men omhyggelige filosoffer vil putte den type 'værdier' i citationstegn, vil man protestere. Det drejer sig slet ikke om virkelig værdi,

---

<sup>6</sup> Robin Attfield bemærker, at 'skønt træer har behov og deres eget gode, har de muligvis ikke nogen egenværdi' (Attfield, 1981, s. 35).

<sup>7</sup> Singer, P. 1976 "All animals are equal", in Regan, t. and Singer, P. (eds.) *Animal Rights and Human Obligations*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

fordi der ikke er nogen erfaring af at vælge mellem alternativer, ingen udfoldede præferencer. Denne såkaldte værdi er i virkeligheden ikke nogen værdi, ikke en af interesse for filosoffer, fordi den ikke er en værdi med interesse i sig selv. Imidlertid værdsætter vi mennesker mange ting, som vi ikke har valgmuligheder (fotosyntese eller protein) i forbindelse med eller endda ingen viden om (måske B-vitaminet eller cytochrome-c-molekylerne). Hvorledes skal vi beskrive disse funktionelle 'værdier'? Bliver de først virkelige værdier, når de bliver opdaget, og har de selv da blot instrumentel værdi?

Hvorfor skulle organismen ikke værdsætte, hvad der udgør dens ressourcer? Ganske vist ikke bevidst; men vi ønsker ikke at antage, at der kun gives bevidste værdier og værdisætten. For det er jo, hvad vi debatterer. En værdsætter er en entitet, som er i stand til at forsvare en værdi. Ikke-følede organismer er værdiholdere, omend ikke værdiagttagere ('holders of value'). Nogen værdi er allerede til stede i ikke-følede organismer, normative værdisystemer, som går forud for fremkomsten af de med med sanseevnen forbundne værdidimensioner. I modsat fald må vi spørge, som et åbent spørgsmål: Eftersom bien udnytter honningen, er honningen så værdifuld for bien? Min bevidsthed er ikke tilstrækkeligt subtil til at anvende ordene med en sådan præcision. At bien forsvare sit eget liv for, hvad dette er i sig selv, er lige så relevant, som at den bruger stik eller honningfremstilling dertil.

Nej, disse observationer af værdi i naturen har lige så stor vished, som de er biologiske kendsgerninger. Vi vildledes til at tro, at al træets værdi, instrumentel eller iboende, må tilskrives subjektivt, ligesom egenskaben grøn, en sekundær eller endda en tertiær kvalitet. En enklere, mindre antropocentrisk baseret, en mere biocentrisk teori hævder, at visse værdier, instrumentelle og iboende, objektivt befinder sig der, opdaget til forskel fra frembragt af den værdsættende. Træer er måske ikke farvede uden en iagttager; men de eksisterer *per se*; og alene hvis deres eksistens forsvares dynamisk. Dette er overhovedet ikke nogen analogi til farver. Træer fremtræder som grønne, og måske ønsker vi ikke at benævne de elektromagnetiske bølger, som faktisk er der, for 'grønhed'. Træer udfører ligeledes fotosyntese med eller uden iagttagende mennesker. Selv de, som tror, at hele træets iboende værdi må tilskrives af mennesker, mener, at forholdene kan være bedre eller dårligere for træet. Dette gør det beret-



tiget at sige, at træet i sig selv har sine goder og onder. Norton og Windelband, som er ude af stand til at glemme deres erfaringsmæssige allestedsnærværelse som værdisættere, har glemt elementær biologi.

Nogle bekymrer sig over, at vi her begår den naturalistisk fejlslutning. Vi finder, hvad der biologisk er i naturen, og konkluderer, at noget værdifuldt er der; noget, som vi måske udtaler, at vi burde beskytte. Men forekommer det ikke snarere, at kendsgerningerne her er værdikendsgerninger, når vi beskriver, hvad der gavner træet? En sådan værdi er en væsentlig del af sagen. Hvis vi nægter at erkende, at sådanne værdier befinder sig objektivt der, har vi så begået nogen fejlslutning? Risikoen er snarere den omvendte. Vi begår den subjektivistiske fejlslutning, hvis vi tror, at alle værdier ligger i subjektive erfaringer, og endnu værre, den antropocentriske fejlslutning, hvis vi tror, at alle værdier ligger i menneskelige valg og præferencer.

#### **Værdifulde arter**

På vore rejser ser vi måske truede arter. I så fald vil vi værdsætte dem. Men er det arter, som vi ser og værdsætter? Eller blot den trompetsvane, den gråbjørn, som vi var så heldige at se? Dette er dels et naturvidenskabeligt, dels et filosofisk problem. Jeg har set og værdsat svaner og bjørne i Yellowstone gennem fire årtier. Men ikke de samme individer; snarere bjørn erstattet af bjørn erstattet af bjørn, svane-svane-svane.

Mennesker er bestemt i stand til at værdsætte arter såvel gennem instrumentel brug som gennem tilskrivning af iboende værdi til dem. Men kan en art være værdifuld (*value-able*) alene ved sig selv, i stand til at værdsætte på artsmæssigt niveau? En art har intet selv. Der er ingen analogi til nervesammenkoblinger eller kredsløb, som karakteriserer organismen. Men nu må vi spørge, om bevaret singulær, somatisk identitet er den eneste proces, som er værdifuld. En art er et andet niveau af biologisk identitet, som gentager sig genetisk over tid. Identitet behøver ikke at være knyttet alene til den centrede eller modulære organisme; den kan bestå som et særskilt mønster over tid.

Det liv, som den individuelle organisme har, er noget, som passerer gennem individet i lige så høj grad som noget, den besidder i sig selv. Den genetiske udrustning, hvori *telos*'et er kodet, er lige så klart ar-

tens ejendom, som den tilhører det individ, hvorigennem den passerer. Værdi er noget dynamisk i forhold til den specifikke livsform. Arten er en større begivenhed end individet med dets interesser eller føleevne. Begivenheder kan være gode for artens velbefindende, betragtet kollektivt, skønt de er skadelige, hvis de betragtes som fordelt på individer. Når en ulv river en elg op, har den individuelle elg kvaler; men *Cervus canadensis* er ikke i pine. Arten forbedres, hvad der viser sig ved den kendsgerning, at ulve efterfølgende vil finde det hårdere at fange elge. Hvis rovdyrene fjernes, og formeringsevnen udvides, kan vildtforvaltere blive nødt til at gavne en art ved at høste dens individuelle medlemmer.

Selv de individer, som undslipper udefrakommende aflivning, dør af ælde; og deres død er en nødvendighed for arten, omend altid til ulempe for individet. Et endeligt livsspand skaber plads for disse fornyelser, der gør udvikling mulig, idet det tillader populationen at forbedre sin kondition eller at tilpasse sig skiftende omgivelser. Overskuddet af unger, hvoraf de fleste dør før voksenalderen, er en ulempe for sådanne individer, men fordelagtigt for arten. Uden den 'fejlbe-fængte' reproduktion, som omfatter mutation og tillader variation, uden udvælgelse af de mest egnede få og de mindre egnedes død, som skader de fleste individer, ville arten hurtigt uddø i et omskifteligt miljø. Individet er en modtager af formen, og modtagerne slås i stykker, medens formen overlever; men formen kan ikke overleve på anden måde.

Reproduktion antages typisk at være et behov for individer. Men eftersom ethvert enkelt individ kan blomstre somatisk uden at reproducere sig i det hele taget — ja, faktisk udsætter sig for frihedsindskrænkninger og risici og bruger megen energi på at reproducere sig selv — kan vi ved hjælp af en anden logik tolke reproduktionen som arternes opretholdelse gennem udskiftninger. I denne forstand bærer gråbjørnen ikke unger for selv at forblive sund. Hendes unger er snarere *Ursus arctos*, som trues af ikke-væren, og som genskaber sig selv gennem fortsat rollespil. Et hundyr har ikke brystvorter eller et hundyr testikler, fordi disses funktioner skal bevare deres egne liv; disse organer forsvarer den livslinje, som er større end de somatiske individer. Værdicentret forsvaret gennem generationer befinder sig lige så meget i livets form, eftersom individerne genetisk er tilskyn-det til at ofre dem selv med henblik på at reproducere deres art.

En insisterende individualist kan hævde, at fænomener på det artsmæssige niveau (en populations vitalitet, fare for en art, en livsforms reproduktion, tilpasning til et sig forandrende miljø) blot er epifænomener, biprodukter fra aggregerede, indbyrdes relaterede individer. Men vor mere omfattende beskrivelse, som fortolker arten som selv en slags individuel, historisk slægtskab over tid, er lige så plausibel. Biologer har ofte, forståeligt, fokuseret på individuelle organismer, og aktuelle trends fortolker biologiske processer i genernes perspektiv. Men betragtninger over arter minder os om, at mange begivenheder kan fortolkes også på dette niveau. Ret forstået afspejler historien på det mikroskopiske, genetiske niveau historien på økosystemisk og artsmæssigt niveau, med individet som et makroskopisk mellemniveau. Genomet er en slags kort, som koder arterne; individet er et inkarnerende eksempel.

En stor del af vor tidligere karakteristik af individuelle organismer som ikke moralske, normative systemer kan gentages, *mutatis mutandis*, i forhold til arter. Det enkelte, organismeorienterede forløb er del af et større billede, hvori også en art følger en målrettet kurs gennem omgivelserne, idet det bruger individer ressourcemæssigt for at opretholde sit forløb over en meget længere periode. Artslinjen er det *vitale* levende system; det hele, hvori de individuelle organismer udgør de væsentlige dele. Arten forsvarer en bestemt livsform ved at bane en sti gennem verden, og modstår døden (udslettelse) ved at opretholde en normativ identitet over tid gennem regeneration. Det er lige så logisk at sige, at individet er artens måde at frembringe sig selv på, som at sige, at fosteret eller ægget er individets måde at frembringe sig selv på. Værdien bor i den dynamiske form; individet arver denne, eksemplificerer den og passerer den videre. Hvad forhindrer i så fald værdi i at eksistere på dette niveau? Den passende overlevelsesenhed er den passende lokalisering af værdsættelsen.

Selv en art er en slags værdsætter. Arter som historiske linjer har en forsvaret biologisk identitet, skønt de ikke besidder nogen subjektiv erfaring. Arter er virkelige; at der virkelig er en bjørn-bjørn-bjørn sekvens er omtrent så sikkert som noget, vi tror om den empiriske verden. Arter er levende og fulde af liv, de er processer; de er helheder; de besidder en slags enhed og integritet. Også artslinjen er værdifuld (*value-able*), i stand til at bevare en biologisk identitet. Den er bestemt mere virkelig, mere værdifuld end individet, skønt individer

er nødvendige for denne linjes fortsættelse.

Vi sagde tidligere, at naturlig selektion opsamler alle de af en organismes træk, som er værdifulde for den i forhold til dens overlevelse. Men hvis vi spørger, hvori essensen af denne værdi består, ligger den ikke i den individuelle organismes somatiske overlevelse, men i reproduktionsevnen. Dette lokaliserer værdsætte-evnen ikke blot til noget medfødt eller iboende i organismen, men lige så vel som evnen til at genskabe en næste generation og en næste generation, som er i en position til at genskabe en næste generation herefter. Enhver biocentisme, som fokuserer på individer, må argumentere den kendsgerning væk, at den naturlige selektion er temmelig ubekymret over for individer; testen, som den stiller dem overfor, er, om de kan videreføre den historiske linje.

### **Værdifulde økosystemer**

Under vor udforskning ser vi forskellige økosystemer: En ege-hickory skov, en højgræsprærie. I det mindste ser vi træer og græsser. Men ser vi økosystemer? Måske fordyber vi os i dem, for et økosystem er ikke så meget en synsgegenstand som et samfund, der udfolder sig, et sted i rummet, en proces i tiden, et sæt af vitale relationer. Det kan betyde, at filosoffer har svært ved at se og værdsætte økosystemer. Men i virkeligheden er økosystemet den grundlæggende udviklings- og overlevelsesenhed.

Mennesker kan værdsætte, hvad de ønsker i naturen. Dette kan indbefatte økosystemer. 'En ting er rigtig,' konkluderede Aldo Leopold, 'når den tenderer mod at beskytte biosamfundets integritet, stabilitet og skønhed. Den er forkert, når den tenderer i en anden retning.' (Leopold, 1966:240)<sup>8</sup>. Leopold ønskede en 'landetik'. Altså kan mennesker værdsætte økosystemiske samfund for, hvad de er i sig selv, d.v.s. intrinsisk, såvel som instrumentelt. Men kan økosystemer være værdifulde helt for sig selv?

Der er faktisk en endnu dybere bekymring, nemlig dels en naturvidenskabelig, dels en filosofisk. Måske eksisterer økosystemer slet ikke — eller eksisterer på en for løs måde til at blive værdsættere. De er ikke andet end aggregationer af deres mere virkelige medlem-

---

<sup>8</sup> Leopold, A. 1966 *A Sand County Almanac*. New York:OUP.

mer, ligesom en skov blot er en samling træer (siger nogen). Selv et menneske vil have vanskeligt ved at værdsætte noget, som ikke virkelig eksisterer. Vi kan værdsætte samlinger, f.eks. af frimærker; men her drejer det sig blot om den aggregerede værdi af de enkelte frimærker. I sammenligning hermed er et økosystem, forudsat, at det eksisterer, temmelig anderledes. Intet i frimærkesamlingen er levende; samlingen er hverken selvgenererende eller selvopretholdende. Hverken frimærke eller samling er værdifuld i sig selv. Men måske er økosystemer både værdifulde for mennesker og, hvis de eksisterer, værdifulde (value-able) som systemer i sig selv.

Vi behøver økologi for at opdage, hvad et biotisk samfund betyder som en organisational fremtrædelsesform. Så kan vi søge at opdage værdierne der gennem filosofisk refleksion. Økosystemer kan forekomme ikke at være meget mere end stokastiske processer. En kyst, en tundra er en løs samling af i det ydre forbundne dele. Meget af miljøet er slet ikke organisk (regn, grundvandet, klipper, ikke levende jordpartikler, luft). Nogle er døde og under nedbrydning (væltede træer, ekskrementer, humus). Disse ting har ingen organiserede behov; samlingen af dem er et sammensurium. Det tilfældige samspil mellem organismer er ganske enkelt et spørgsmål om fordeling og overskud af organismer, hvorledes de spredes, fødsels- og dødsrater, befolkningstæthed, fugtighedssystem, parasitisme og rovdrift, kontrolforanstaltninger og balancer. Der er virkelig ikke nogen tilstrækkeligt centreret proces til at kalde den samfund.

Et økosystem har ingen hjerne, intet genom, ingen hud, ingen selv-identifikation, intet *telos*, intet forenet program. Det forsvarer sig ikke mod sår og død. Det er ikke irritabelt. Delene (ræve, starrgræsser) er mere komplekse end helhederne (skove, græsmarker). Så det kan begynde at se ud, som om et økosystem udgør et for lavt organisationsniveau til at blive det direkte opmærksomhedsfokus. Økosystemer bekymrer sig ikke og kan ikke bekymre sig; de har ingen interesser, som de eller vi kan bekymre os om.

Men dette er en misforståelse af økosystemer, en kategorifejl. At fejlbeskrive *samfund*, som om de burde være organismiske *individer*, er at se på et niveau efter, hvad der hører et andet til. Man skulle kigge efter en matrix af forbindelser mellem centre, efter kreative stimuli og åbenendede potentialer. Alt vil blive forbundet til mange andre ting, somme tider gennem nødvendige associatio-

ner, oftere gennem delvise og eftergivende afhængigheder, og blandt andre komponenter vil der ikke være betydningsfulde interaktioner. Der vil være skiftespor og krydsende stier, kybernetiske undersystemer og tilbagekoblingsloops. Man ser efter udvælgelsestryk og tilpasningsevner, ikke efter irritabilitet eller sårreparation, efter artsdannelse og livsfremme, ikke dødsundvigelse. Vi må tænke mere systemisk og mindre organismisk.

Et økosystem danner en spontan orden, som udfolder sig og producerer rigdommen, skønheden, integriteten og delenes dynamiske stabilitet. Skønt disse organiserede indbyrdes afhængigheder er løse i sammenligning med de tætte forbindelser inden for en organisme, er disse metabolismer lige så vitalt forbundne som leveren og hjertet. Det ligevægtsstræbende økosystem er ikke blot et spil mellem mod-satrettede kræfter, men bringer selv værdier i ligevægt.

Vi ønsker ikke ukritisk at udlede værdikriterier fra en organisme til et biotisk samfund lige så lidt som fra en person til et dyr eller fra et dyr til en plante. Snarere ønsker vi at indkredse kriterier, som er passende for hvert enkelt niveau. De selektive kræfter i økosystemer overskrider og frembringer på én gang de individuelle planter og dyrs liv. Evolutionære økosystemer over geologisk tid har øget Jordens artsrigdom fra nul til fem millioner eller flere. R. H. Whittaker fandt, at efter en kontinental målestok og for de fleste grupper 'er øgningen af artsdiversiteten ... en selvforstærkende evolutionær proces uden nogen klar afslutning.' (Whittaker 1972:214)<sup>8</sup>. Der er en tendens mod, hvad han kaldte artsfortætning.

Overlejret herpå er de individuelle livs kvalitet i de øvre trofiske lag af økologiske pyramider opstået. Encellede organismer udviklet til mangecellede, højt integrerede organismer. Fotosyntesen udvikledes og kom til at understøtte bevægelse — svømning, gang, løb, fugleflugt. Stimulus-respons mekanismer blev komplekse, instruktive akter. Varmblodede dyr fulgte efter koldblodede. Nervemæssig kompleksitet, betinget adfærd og læring dukkede op. Sansning viste sig — synssans, lugtesans høresans, smagssans, behag, smerte. Hjerner

---

<sup>8</sup> Whittaker, R. 1972 "Evolution and measurement of species diversity" *Taxon* 21, 213-251.

terne er værdifulde, i stand til at blive værdsat af disse mennesker; men hvorfor ikke sige, at processen er det, der er virkelig værdifuldt (*value-able*), i stand til at producere disse værdier?

Økosystemer er selektive systemer, lige så sikkert som organismer er selektive systemer. Systemet udvælger i det lange løb efter individualitet, efter diversitet, tilpassede evner, efter livskvantitet og -kvalitet. Organismer forsvarede alene deres egne selv eller slags; men systemet spinder en større historie. Organismer forsvarede deres fortsatte overlevelse; økosystemer understøtter nyes tilkomst. Arter øger deres medlemmer; men økosystemer øger antallet af arter og integrationen af arter. Systemet er en slags felt med karakteristika, der er lige så vitale for livet som nogen egenskab, som de individuelle organismer besidder. Økosystemet er dybest set kilden til såvel individer som arter.

I den aktuelle debat blandt biologer om, hvilke niveauer selektionen udfolder sig på — de individuelle organismer, populationer, arter eller geners niveau — glemmes med den nuværende tendens til at bevæge selektionstrykket ned på det genetiske niveau, at et gen altid er indeholdt i en organisme, som er indeholdt i et økosystem. De molekylære DNA-figurationer er, hvad de er, fordi de indeholder en enkelt livsforms historie i et økosystem. Hvad der dannes, opstår af molekylære mutationer; men hvad der overlever, er blevet udvalgt med henblik på at kunne indpasse sig i et økosystem. Vi kan ikke danne mening af biomolekylært liv uden at forstå økosystemisk liv; det ene niveau er lige så vigtigt som det andet.

Filosoffer kan tro, somme tider opmuntret af biologer, at økosystemer blot er epifænomenale aggregationer. Dette er en sammenblanding. Ethvert niveau er virkeligt, hvis der er et betydningsfuldt, nedadgående årsagsforhold. Således er atomet virkeligt, fordi dette mønster skaber elektronernes adfærd; cellen, fordi dette mønster skaber aminosyrers adfærd; organismen, fordi dette mønster koordinerer hjertets og lungernes adfærd; samfundet, fordi nichen skaber rævenes morfologi og adfærd inden for dette. At være virkelig kræver en organisation, som skaber medlemmernes eller delenes eksistens og adfærd.

På de mere omfattende niveauer fungerer termerne 'instrumentel' og 'intrinsisk' ikke særligt godt. Økosystemer har 'systemisk værdi'. Men hvis vi ønsker at vide, hvad der er i stand til at skabe værdi,

hvorfor så ikke sige, at det er sådanne økosystemers produktivitet, der levendegør de fænomener, som den menneskelige bevidsthed efter vores opdukken er i stand til at værdsætte? Hvad der er utroligt, er ikke eksistensen af økosystemer. Hvad der er virkelig utroligt, er, at vi mennesker, som ankommer sent på den evolutionære scene og selv er produkter af denne, skulle bringe al værdi ind i verden, når og hvis vi retter opmærksomheden mod vore kilder. Denne påstand rummer for megen subjektiv ensidighed. Den vurderer et sent produkt af systemet, nemlig psykologisk liv, og underordner alt andet herunder. Den forveksler en frugt med hele planten, det sidste kapitel med hele historien.

Ikke al værdi ender i enten menneskelig eller ikke-menneskelig iboende værdi, som alt andet bidrager til. Værdier er iboende, instrumentelle og systemiske, og disse tre prædikater er sammenvævede, uden at nogen af dem har prioritet over de andre i betydning, skønt systemisk værdi er grundlæggende. Ethvert aspekt af iboende værdi folder sig ind i instrumentel værdi, og omvendt. Der er hverken iboende eller instrumentelle værdier uden den omfattende systemiske kreativitet. Det ville være tåbeligt at værdsætte guldæggene og degradere gåsen, som lægger dem. Det ville være en fejl at værdsætte gåsen rent instrumentelt. En gås, som lægger guldæg, er systemisk værdifuld. Hvor meget mere er så ikke et økosystem, som danner myriader af arter, ja, selv en Jord, som producerer milliarder af arter, vores egen inkluderet?

### **Den værdifulde jord**

Jeg lovede at undersøge hele verden; lad os derfor sætte planeten i fokus. Da Edgar Mitchell så jordopgang, blev han begejstret: 'Pludselig dukker der bag måneranden i en overmåde majestætisk slow-motion en skinnende blå og hvid juvel op, en lys, sart himmelblå sfære, besat med langsomt hvirvlende slør af hvidt, som gradvist bevæger sig opad som en lille perle fra en tyk sø af sort mysterium. Det tager mere end et øjeblik at gøre sig helt klart, at dette er Jorden ... vort hjem' (Kelley, 1988, under fotografierne 42-45)<sup>9</sup>. Også Michael Collins blev jordbetaget: 'Da jeg rejste til månen, var det ikke min nær-

---

<sup>9</sup> Kelley, K.W. (ed.) 1988 *The Home Planet* Reading MA: Addison-Wesley.



hed til denne ramponerede klippeblok, som jeg husker mest levende, men snarere hvad jeg så, da jeg kiggede tilbage på mit skrøbelige hjem — et glinsende, tiltrækkende sømærke, sart blåt og hvidt, en lille forpost, svævende i den sorte uendelighed. Jorden må påskønnes og plejes som noget dyrebart, der *må* fortsætte med at være der' (Gallant, 1980, s. 6)<sup>10</sup>.

En filosof ville måske indvende, at perler først bliver værdifulde, når mennesker dukker op. Men denne forunderlige Jord-perle er et hjem, længe før vi mennesker kommer, vil en biolog svare. Den er den eneste biosfære, den eneste planet med en økologi. Jorden er måske ikke den eneste planet, hvor alt er værdifuldt i den forstand, at det kan værdsættes instrumentelt eller i sig selv af mennesker; men den er det eneste sted, som er i stand til at frembringe vitalitet, før mennesker dukker op. Synet fra rummet symboliserer alt dette.

Tidligere var opgaven at vurdere personer, dyr, planter, arter, økosystemer; men den miljømæssige vurdering er ikke fuldført, før vi har nået det planetære niveau. Jorden er virkelig den relevante overlevelseseenhed. Men at værdsætte hele Jorden er uvant og kræver filosofisk analyse. Det ser måske ud til, at vi går til ekstremer. Jorden er, når alt kommer til alt, blot jord. Troen på, at snavs kunne besidde værdi i sig selv, opfattes somme tider som et *reductio ad absurdum* inden for miljøfilosofien. Snavs er ikke en art ting, som har værdi i sig selv. En sådan fremstilling tilslutter vi os. En isoleret jordklump kan ikke forsvare nogen iboende værdi, og det er vanskeligt at sige, at den har nogen særlig værdi i sig selv. Men dette er ikke hele sagen, for jordklumpen er integreret i et økosystem; jorden er en del, Jorden er helheden. Snavs er et produkt og en proces i en systemisk natur. Vi skulle forsøge at danne det globale billede og vende os fra jordklumpen til systemet Jorden, hvor den er blevet dannet.

Nogen vil insistere på, at Jorden er en stor klippeblok som månen, blot at dens klipper bliver vandet og oplyst på en livsfremmende måde. Så måske er det i virkeligheden livet, vi værdsætter, og ikke Jorden, bortset fra som nødvendig forudsætning for liv. Vi har ikke pligter over for klipper, luft, hav, snavs eller Jorden; vi har pligter over for mennesker og levende væsener. Vi må ikke sammenblende plig-

---

<sup>10</sup> Gallant, R.A. 1980 *Our Universe*. Washington DC: National Geographic Society.

terne i forhold til hjemmet med pligterne i forhold til beboerne. Vi priser ikke så meget snavset, som hvad der er i snavset, ikke jord så meget, som hvad der er på Jorden. Men dette er ikke et systemisk syn på, hvad der foregår. Vi behøver en systemisk beskrivelse af den værdifulde Jord, som vi nu betragter, som den var, før vi iagttog den; ikke blot af nogen værdi, som er dannet i betragterens øje. Fundet af denne værdi vil udløse en global pligtfølelse.

Evolutionen af klipper til snavs og videre til fauna og flora er en af de største overraskelser i naturhistorien, en af de sjældneste begivenheder i det astronomiske univers. Jorden er helt igennem snavs; også vi mennesker opstår af humus, og vi finder det åbenbart, hvad snavs kan gøre, når det er selvorganiserende under passende betingelser. Dette er ret iøjnefaldende snavs. Historien er virkelig ikke ligefrem fattig på serier af 'mirakler', forunderlige, tilfældige begivenheder, som udfoldelse af potentialer; og da Jordens mest komplekse produkt, Homo Sapiens, bliver tilstrækkeligt intelligent til at reflektere over dette kosmiske eventyrland, står alle i stum forundring over denne blanding af tilfældighed og nødvendighed, hvorudfra vi har udviklet os. For nogle vil dette sorte mysterium indgyde ærefrygt og signalere transcendens; for andre vil mysteriet være gennemtrængeligt. Måske har vi ikke brug for alle disse kosmologiske svar. Ingen betvivler egentligt, at det er et dyrebart sted, en perle i det sorte mysteriums hav.

Livets elementære kemikalier — kulstof, ilt, brint, kvælstof — er almindelige i hele universet. De laves i stjernerne. Men livet, som er sjældent alle øvrige steder, er almindeligt på Jorden, og forklaringen ligger i de almindelige elementers usædvanlige placering, de super-specielle omstændigheder, hvorunder disse almindelige kemikalier finder sig selv arrangeret på Jorden, d.v.s. i det selvorganiserende system. I et hverdagsperspektiv forekommer jord, snavs, at være passiv, død, faldende uden for moralske overvejelser. Men i et globalt perspektiv?

Perspektivet ændrer intet, kunne en kritiker indvende, for forandringerne er blot kvantitative. Jorden er uden tivivl dyrebar som livsgrundlag; men den er ikke dyrebar i sig selv. Der er ikke nogen (nobody there) i en planet. Der er ikke engang en organismes vitalitet eller en arts genetiske overførsel. Jorden er ikke engang et økosystem i streng betydning; den er en løs samling af myriader af økosy-

stemmer. Så vi må tale løst, måske poetisk eller romantisk, om at værdsætte Jorden. Jorden er blot en ting, en stor ting, en speciel ting for dem, som lever på den, men stadig en ting, som ikke egner sig som genstand for iboende eller systemisk vurdering. Vi kan, hvis vi insisterer på at være antropocentriskere, sige, at den er helt værdiløs undtagen som vor menneskelige ressource.

Men vi vil ikke kunne værdsætte Jorden objektivt, før vi påskønner dens strålende naturhistorie. Dette er virkelig en udsøgt planet, den mest værdifulde entitet af alle, fordi den er den entitet, som er i stand til at producere alle de jordbundne værdier. Hvis vi spørger, hvad der principielt skal værdsættes, synes den livsværdi, som opstår som en kreativ proces på Jorden, at være den bedste beskrivelse og den mest omfattende kategori i dette visionære perspektiv.

Måske mener du, at arter er uvirkelige. Måske vil du insistere på, at økosystemer er uvirkelige, blot aggregater. Men hvad med Jorden? Vil du sige, at Jorden som en højere ordens entitet ligeledes er uvirkelig? Blot et aggregat og ikke et systemisk hele? Der gives ikke noget sådant som en biosfære? Ganske vist har Jorden nogle ret klare grænser, ikke sandt? Vil du sige, at den er en planet, hvor intet betyder noget? Hvor intet måske betyder noget for Jorden; men hvor alt betyder noget på Jorden, til Jordens bedste?

Værdsætter mennesker ikke somme tider Jordens livsunderstøttende systemer, fordi de er værdifulde, og ikke altid den anden vej rundt? Er denne værdi blot et spørgsmål om sent-optrædende menneskelige interesser? Eller er Jorden ikke historisk et bemærkelsesværdigt, værdifuldt sted, et sted, som er i stand til at frembringe værdi før menneskets opdukken og selv nu værdifuld i sig selv, før mennesket gør brug af den? Det forekommer provinsielt at sige, at alene vores part i dramaet skaber al dens værdi. Frembringelsen af værdi gennem naturhistoriens årmillioner er ikke noget subjektivt, som foregår i den menneskelige bevidsthed. I denne betydning er en værdifuld Jord ikke snavsværdsættelsens *reductio ad absurdum*. Den lokaliserer end ikke den mest værdifulde ting i verden; den lokaliserer verdens ultimative værdi. Kreativiteten inden for det naturlige system, som vi arver, og de værdier, som dette skaber, er grundlaget for vores eksistens, ikke blot den faste grund under vore fødder. Jorden kunne være den ultimative pligtgenstand, lige undtagen Gud, hvis Gud eksisterer.

### Værdifuld natur

William James gav i begyndelsen af vort århundrede et skarpt signalment af den aldeles værdiløse verden, som den vil kunne fremtræde for det kommende menneske:

*Prøv at opfatte dig selv som pludseligt frataget alle de følelser, hvorigennem din verden nu inspirerer dig, og prøv at forestille dig verden, som den eksisterer, rent for sig selv, uden din gunstige eller ugunstige, håbefulde eller frygtsomme kommentar. Det vil være næsten umuligt for dig at virkeliggøre en sådan tilstand af negativitet og død. Ingen del af universet ville i så fald have vigtighed frem for nogen anden; og hele samlingen af ting og begivenhedsrækker ville blive uden betydning, særpræg, udtryk eller perspektiv. Hvilken værdi, interesse eller mening vore respektive verdener end ville forekomme udstyret med, stammer således alene fra den iagttagende bevidstheds gavmildhed. (James, 1925, s. 150)<sup>11</sup>*

Ved slutningen af dette århundrede er dette fjernt fra astronauternes opfattelse. De ser ikke Jorden som negativitet og død eller forestiller sig, at denne portion af universet ikke har større betydning end enhver anden del, bortset fra, hvad vore iagttagende bevidstheder kan tilføre. De sagde ikke, at verden er værdifuld alene som følge af, at de førte et selv ud i rummet og projicerede værdi over på Jorden. For dem opstår det menneskelige liv snarere på et bemærkelsesværdigt sted i en natur, hvis kreative mønstre de er del af.

Ifølge det gamle paradigme, som har været dominerende så længe, at det forekommer mange at være elementært, er der ingen værdi uden en erfarende bedømmer, ligesom der ingen tanker er uden en tænkende, ingen sansning uden en sansende, ingen gerninger uden en handlende, ingen mål uden en en stræbende. Vurdering er vælgende menneskers følelsesbetonede præference. Muligvis kan dette paradigme udstrækkes, så også sansende dyr kan værdsætte. Men planter kan ikke værdsætte; de har ingen valgmuligheder og foretager ingen valg. *A fortiori* kan Jorden og naturen ikke være *bona fide*

---

<sup>11</sup> James, W. 1925 *The Varieties of Religious Experience*. New York: Longmans, Green.

værdsættere. Man kan altid klamre sig til den påstand, at værdi må føles for at være der, ligesom kildren og anger. Værdiens *esse* er *percipi*, d.v.s., den må opleves for at være der. Ikke oplevet værdi er nonsense. Det er blot væsener, som besidder 'indrer', der har værdi.

Men problemet med 'ingen værdi uden en værdsætter'-axiomet er, at det er for individualistisk; det søger efter et værdicentrum, som er lokaliseret i et subjektivt selv. Vi ønsker på ingen måde at benægte, at sådanne værdsættere er tilstrækkelige for værdi. Men dette er ikke en tilstrækkelig beskrivelse af værdi inden for en mere holistisk, systemisk, økologisk og global beskrivelse. Måske kan der ikke laves videnskab uden en videnskabsmand, religion uden en troende eller kildren uden en, der bliver kildret. Men der kan være love uden en lovgiver, historie uden en historiker; der er biologi uden biologer, fysik uden fysikere, kreativitet uden kunstnere, fortællinger uden fortællere, frembringelser uden frembringere - og værdi uden værdsættere. En bevidst værdsætter er ikke nødvendig for værdi. En anden mulighed er et værdigenererende system, som er i stand til at skabe værdi. Dette er en anden betydning af værd(i)-sætter; enhver *x* er værd(i)sætter, hvis *x* er værdifuld, i stand til at frembringe værdi ("*If you like, that is another meaning of value-er; any x is a valuer if x is value-able, able to produce values*").

Det er sandt, at mennesker er de eneste bedømmere, som kan reflektere over, hvad der sker i den globale målestok; som kan tage stilling til, hvad de burde gøre for at bevare den. Når mennesker gør dette, må de danne målestokke, og mennesker bliver måltagerne. Dyr, organismer, arter, økosystemer, Jorden kan ikke lære os, hvordan en sådan vurdering foregår. Men de kan vise, hvad det er, der skal værdsættes. Den værdimæssige målestok, som vi konstruerer, konstituerer ikke værdien i højere grad, end de videnskabelige målestokke, som vi opstiller, skaber, hvad vi måler dermed.

Hvad mennesker gør, er ikke så meget at oplyse værdi i en blot potentielt værdifuld verden, som psykologisk at tilslutte sig en fremadskridende planetarisk naturhistorie, i hvilken der er værdi overalt, hvor der er positiv kreativitet. Ligesom en sådan kreativitet kan være til stede i subjekter med deres interesser og præferencer, kan den også være objektivt til stede i levende organismer med deres forsvarrede liv, i arter, som forsvarer en identitet over tid, og i selvorganiserende systemer, som frembringer historiske bedrifter. Det værdisæt-

tende subjekt i en ellers værdiløs verden er en utilstrækkelig præmis for de erfaringsbaserede konklusioner, som de, der værdsætter naturhistorien, er nået frem til.

Omstillingen til et biologisk og geologisk syn forekommer mere i overensstemmelse med verdenserfaringer og mere logisk tvingende. Også dette er blot et perspektiv; men det er økologisk bedre informeret; vi kender vores plads på en hjemlig planet. Fra dette mere objektive synspunkt er der noget subjektivt, noget filosofisk naivt, ja, i en tid med økologisk krise endda noget hasarderet ved at leve i en referenceramme, hvor én art tager sig selv som absolut og værdisætter alt andet i naturen i forhold til sin egen evne til at producere værdi for sig selv. Sådanne filosoffer lever i en mangelfuldt udforsket verden, og som resultat heraf lever de og dem, som de vejleder, uværdige liv, fordi de ikke kan se deres værdifulde verden.